

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

доктора економічних наук, професора, члена-кореспондента НАН України

Зверякова Михайла Івановича

на дисертаційну роботу **Радзівської Світлани Олександрівни**

«Державне регулювання розвитку інтеграційного потенціалу України»

подану на здобуття ступеня доктора економічних наук
за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним
господарством

Актуальність теми дисертаційної роботи

Актуальність теми дисертаційної роботи обумовлена тим, що сучасне світове господарство в останні декілька десятиліть вступило в етап зростаючої глобалізації. Її поступове розгортання прискорило еволюцію ринково-капіталістичної системи господарства як такої, надаючи їй риси системної завершеності через включення до неї країн з ринками, які розвиваються. До останніх належить Україна. В підвалини глобальної економіки було покладено домінування в ній неоліберальних принципів, що не могло трансформуватись в глобальну дезорганізацію господарської діяльності з високими ризиками. Наслідком чого стала криза у 2008-2009 рр., яка потрясла основи світової економіки. Ця криза стала закономірним результатом розвитку світового капіталізму в умовах глобалізації.

Україна спочатку проголошення незалежності стала невід'ємною складовою глобальної економіки. Остання перетворилася у важливий фактор впливу на її розвиток. У той же час процес системної інтеграції України в глобальний ринок призвів до втрати її економічної суверенності та залежності національного господарства від кон'юнктурних змін на глобальних сировинних ринках. З огляду на такі негативні тенденції актуальним стає дослідження державного регулювання на розвиток інтеграційного потенціалу України.

Актуальність теми дисертаційної роботи Радзівської С. О. визначається також і тим, що у післявоєнний період відбудови національної економіки останню одночасно слід інтегрувати у Європейський Союз, куди наша держава

отримала статус кандидата. Тому повноцінне використання інтеграційного потенціалу держави потребують комплексного дослідження і актуалізують необхідність вирішення наукової проблеми у сучасних історичних реаліях.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Підтвердженням наукової актуальності теми дисертації є і те, що вона виконувалася у межах науково-дослідних робіт ВНЗ «Національна академія управління», зокрема, таких тем, як: «“Зелене” зростання та циркулярна економіка: українські перспективи післявоєнного відновлення» ВНЗ «Національна академія управління» (№ 0122U202055); «Стратегічні орієнтири поглиблення торговельно-економічних відносин України з країнами Європейського Союзу в умовах дії Угоди про асоціацію» Державного науково-дослідного інституту інформатизації та моделювання економіки (№ 0120U104933); «Особливості міжнародних економічних відносин в умовах глобалізації» Державного університету інфраструктури та технологій (№ 0118U001468).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки і рекомендації дисертації Радзієвської С.О. мають належний ступінь наукової обґрунтованості, що обумовлено узагальненням і аналізом значної кількості наукових публікацій та статистичного матеріалу за темою дослідження.

Сформульовані авторкою завдання дослідження у цілому вирішенні. Дисертантка досягнула основної мети дослідження щодо узагальнення і розв'язання науково-прикладної проблеми, яка полягає у виявленні та обґрунтуванні концепції державного регулювання розвитку інтеграційного потенціалу України. Результати проведеного дослідження дозволили авторці зробити висновки, що характеризуються науковою новизною і мають теоретичне та практичне значення.

В дисертації запропоновані концептуальні засади розвитку інтеграційного потенціалу країни у світовому господарстві. Показано, що успішний розвиток національних економік зумовлений їх вмінням адаптуватися до вимог сучасного глобального соціально-економічного простору. Досліджена роль національної держави, яка може запроваджувати як ліберальну, так і протекціоністську політику, зумовлюючи особливості реалізації її інтеграційного потенціалу.

В роботі Радзівської С. О. дається авторське визначення основної суперечності інтеграційних процесів, яка полягає на думку авторки у тім, що «країна закладає свої національні інтереси в той час, як інтеграція спрямована на досягнення єдиного для усього інтеграційного об'єднання інтересу...» (с.110). Таке авторське бачення основної суперечності інтеграційних процесів обґрунтоване теоретичним узагальненням наукових джерел по цій проблемі.

Обґрунтованість наукових положень дисертації забезпечується застосуванням загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, а саме: методу наукової абстракції, методу логічного і історичного, діалектичного методу, методу експертних оцінок, методів системного підходу і синергетичного аналізу, методів статистичного аналізу та графічної інтерпретації, методів корпоративного та економетричного аналізу. Інформаційною базою дослідження є монографії, наукові статті та роботи, бази статистичних даних органів управління організацій, офіційні публікації, матеріали мережі Internet.

У дисертації Радзівської С. О. надано ґрунтовні практичні рекомендації щодо розвитку інтеграційного потенціалу України, беручи за приклад торговельну політику ЄС, так і завоюванням у тісному єднанні з країнами ЄС ринків в Азії, Африки і Латинської Америки.

Ознайомлення з дисертаційною роботою Радзівської С.О., розробленими і представленими в ній науковими положеннями та рекомендаціями дозволяє зробити висновок, що ступінь їх обґрунтованості відповідає встановленим вимогам.

Наукова новизна результатів дослідження

В дисертаційній роботі Радзівської С. О. виконана сукупність завдань, що сприяло теоретичним основам розвитку інтеграційного потенціалу у світовому господарстві, поглибленню концептуальних основ та розробленню практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності державного регулювання інтеграційного потенціалу України з метою його найбільш повної реалізації в умовах наближення ЄС шляхом використання широкого спектра комплементарних державних політик. Останні, на думку авторки, спрямовані на досягнення певних державних завдань у процесі реалізації Угоди про асоціацію.

У роботі розкрито діалектика державного та глобального управління й регулювання в умовах посилення світових інтеграційних процесів. Важливою є постановка питання про варіативність різних моделей державного управління в процесі інтеграції України у світові і європейські геополітичні та геоекономічні об'єднання. Здобувачка доводить важливе положення, що національна держава залишається головним суб'єктом міжнародних відносин, а ефективність функціонування системи державного управління відіграватиме ключову роль у розвитку національної економіки.

Вагомим науковим доробком Радзівської С. О. є визначення суперечностей, що виникають між членами інтеграційних об'єднань. Виникнення конфліктів під час інтеграції, на думку дисертантки, є результатом розв'язання суперечностей, основною з яких є суперечність між інтересами інтеграційного об'єднання як єдиного цілого й національними інтересами держав, що об'єднуються. Теоретично обґрунтованим є висновок, що конфлікт інтересів виникає тоді, коли в інтеграційних процесах інтереси окремих держав ігноруються, що зароджує дезінтеграційні процеси.

На основі вивчення історичних практик взаємодії суб'єктів інтеграційних процесів Радзівська С. О. робить, на наш погляд, правильний висновок, що в рамках інтеграційних об'єднань можливе намагання одних членів, більш розвинених, утримувати решту у стані залежності та

підпорядкування своїм інтересам. Такі взаємодії в інтеграційних об'єднаннях ставлять в залежність одних економічних суб'єктів від інших формуючи ієрархічну структуру їхніх взаємовідносин.

У результаті проведеного в дисертації дослідження процесів розгортання Четвертої промислової революції, авторка наголошує на необхідності термінового здійснення реіндустріалізації України як умови повноцінної реалізації інтеграційного потенціалу держави. Таке твердження є аргументованим і може розглядатись, на наш погляд, в якості основи національної промислової політики.

Аналіз розвитку двосторонніх і багатосторонніх відносин України з країнами ЄС дав підстави авторці зробити висновок, що Україна не повністю використовує інтеграційний потенціал, обмежуючись здебільшого торгівельною інтеграцією лише з декількома країнами ЄС, при цьому кількість країн ЄС, з якими сальдо торгівлі товарами України є негативним протягом дослідженого періоду, перевищує кількість держав-учасниць, з якими сальдо є позитивним. Дослідження суперечностей між економічними інтересами держав та інтересами транснаціональних структур, дали підстави авторці дійти висновку, що основні цінності сучасної демократії зазнають значної модифікації. Держава як основний політичний інститут суспільства володіє все меншою владою, у той час, як транснаціональні структури отримують все більшу і більшу владу. Такий підхід важливий для побудови механізму взаємодії держави з наднаціональними структурами.

В дисертації обґрунтовано доцільність, з одного боку, посилення ролі внутрішнього ринку для стабілізації національної економіки, шляхом нарощування ланцюгів доданої вартості на основі використання інноваційного потенціалу України; з другого боку, інтенсифікації міжнародної торгівлі шляхом укладання вигідних торгівельних угод в умовах повоєнної відбудови економіки України. Зроблений Радзівською С.О. аналіз концепції державного регулювання розвитку інтеграційного потенціалу України є

теоретично обґрунтованим та підтверджується статистичними матеріалом представленим у дисертації.

Повнота викладення результатів дослідження в опублікованих працях

Основні положення, результати і висновки дисертаційної роботи викладено в 63 наукових та 2 навчальних публікаціях, серед яких: 2 одноосібні монографії, 4 колективні монографії, 3 з яких за кордоном; 7 публікацій у виданнях, індексованих міжнародними наукометричними базами Web of Science Core Collection та Scopus; 1 – навчально-методичний посібник, 1 – конспект лекцій; 40 наукових статей, з них 24 – у наукових фахових виданнях України, 2 – у зарубіжних виданнях, 14 – в наукових виданнях України, що включені до міжнародних наукометричних баз, та 10 публікації у збірниках матеріалів і тез доповідей міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференцій.

Ознайомлення зі змістом наукових праць свідчить про повноту відображення в них основних положень та результатів дослідження.

Теоретична цінність та практичне значення одержаних результатів дослідження

Практична цінність наукових висновків та рекомендацій автора дослідження доведена впровадженням результатів у практичну діяльність органів законодавчої та виконавчої влади. Найбільш значущі пропозиції щодо індустріального імпортозаміщення в контексті структурної модернізації економіки України використано в Комітеті Верховної Ради України з питань економічного розвитку (довідка №2023-08-11-Р від 11.08.2023); щодо механізмів диверсифікації участі України у процесах міжнародної економічної інтеграції впроваджено Комітетом з питань промислової політики та підприємництва Верховної Ради України (довідка №04-30/28-243/125178 від 09.07.2019); щодо ефективної реалізації експортного потенціалу держави впроваджено Міністерством економіки України (довідка № 4201-06/40153-07

від 04.08.2023); щодо посилення участі регіонів України у зовнішньоекономічній діяльності впроваджено Міністерством розвитку громад та територій України (довідка №12/19-2-2/7-2211 від 19.09.2019). Практичні рекомендації щодо підвищення конкурентоспроможності й забезпечення присутності малих, середніх і приватизованих підприємств України на зовнішніх ринках використано у діяльності Спілки підприємців малих, середніх і приватизованих підприємств України (довідка №3 від 19.06.2023).

Всього авторкою було надано 11 пропозицій в державні установи та 4 пропозиції до навчальних закладів вищої освіти щодо викладання ряду навчальних дисциплін.

Впровадження в практичну діяльність результатів дисертаційної роботи Радзівєвської С.О. здійснено позитивний вплив на загальний процес управління розвитку інтеграційного потенціалу України та викладанні навчальних дисциплін в ряді університетів країни.

Висновок про відповідність дисертації встановленим правилам і вимогам

Дисертація Радзівєвської С.О. побудована за класичною структурою викладання та представлення результатів досліджень, ґрунтується на послідовному, логічному, системному та чіткому викладенні матеріалів. Стиль дисертації відповідає вимогам, що висувається до наукових праць. Структура дисертаційної роботи цілком узгоджується із її назвою, метою і завданням дослідження.

Дисертація складається із анотації (українською та англійською мовами), вступу, п'яти розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Основний текст дисертації викладено на 384 сторінках, що містять 85 таблиць 30 рисунків. Список використаних джерел складає 484 найменування. Дисертаційна робота написана державною мовою на високому науковому рівні, аргументовано використання обраних методів дослідження,

зміст кожного розділу підпорядковано меті та завданням дослідження, висновки і пропозиції впливають із змісту дисертації.

Відсутність у дисертації та наукових працях, які розкривають її результати, академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації

При проведенні експертизи дисертаційної роботи в установі, де виконувалася дисертація, а також у спеціалізованій вченій раді повною мірою встановлено відсутність академічного плагіату, фабрикації, фальсифікації на основі дослідження тексту роботи, опублікованих праць та використання спеціалізованого програмного забезпечення. Крім того, опубліковані праці у фахових виданнях та у виданнях, що входять до міжнародних наукометричних баз даних, пройшли відповідне рецензування в тому числі щодо відсутності академічного плагіату, фабрикації та фальсифікації.

Дискусійні положення та зауваження до дисертації

У цілому дисертаційне дослідження здійснено на високому науковому та теоретичному рівні, проте деякі його положення мають дискусійний характер. Тому варто зробити певні уточнення, зауваження та рекомендації з метою подальшого розвитку наукової дискусії з порушеної проблематики.

1. Дисертаційна робота присвячена державному регулюванню розвитку інтеграційного потенціалу України. Категорія «інтеграційний потенціал» національної економіки є ключовою. В першому розділі «Концептуальні засади розвитку інтеграційного потенціалу країни» розкрита сутність категорії «економічний потенціал країни» (с.46). Щодо визначення категорії «інтеграційний потенціал держави» то її чітка характеристика в роботі відсутня. На с. 46 дисертації авторка вказує, що «інтеграційний потенціал розвивається у процесі взаємодії її економічної системи із системами інших держав», але саме визначення цієї ключової категорії відсутнє. Поняття «економічний потенціал», «інтеграційний потенціал» та «економічна інтеграція» не є тотожними.

2. В дисертації встановлено, що інтеграційні процеси циклічні, оскільки вони наслідують розвиток складних соціально-економічних процесів (с. 61-62). Останні у свою чергу обумовлені зміною технологічних укладів економіки, яка також розвивається циклічно (с. 63-64). Але, в рамках певного технологічного укладу теж відбуваються циклічні коливання інтеграційних і дезінтеграційних процесів. Наприклад, сьогодні у світовій економіці домінують дезінтеграційні процеси, які обумовлені кризою ефективності і віддачі капіталу, що виникла об'єктивно у результаті вичерпання можливостей ІКТ, які були двигуном зростання світової економіки на протязі останніх 40 років (1985-2024 рр.).

Сьогодні для забезпечення інтеграції України у європейський та світовий економічний простір недостатньо так званої модернізації і адаптації до європейських інститутів, що визначають загальний фарватер господарського процесу. Необхідно вирішувати ці завдання, які не були розв'язані попереднім економічним розвитком. Йдеться про подолання деіндустріалізації і відновлення циклічного характеру відтворення промислового капіталу у сучасних рамках використання цифрових технологій.

3. При дослідженні концептуальних засад розвитку інтеграційного потенціалу країни дисертантка вважає, що вирішення основної суперечності у розвитку інтеграційних процесів можливо через випередження технологічно відсталими країнами технологічно передових країн шляхом запровадження нових технологічних укладів раніше них (рис. 1.10, с. 105). Така позиція не є теоретично і практично обґрунтованою. Авторка видає бажане за дійсне. Справа у тому, що випереджальна модель розвитку формується на технологічному базисі Четвертої промислової революції з цифровізацією економіки, корпоративного і державного управління, матеріальному базисі економіки, у тому числі обробної промисловості і спорідненою з нею логістичною інфраструктурою. У світі відбувається зміна пануючої індустріальної парадигми. У той же час, в українських реаліях

деіндустріалізації відсутні матеріальні передумови для випереджального розвитку про які стверджує здобувачка.

4. В дисертації вірно наголошується на тому, що для розвитку інтеграційного потенціалу України необхідно змінювати фінансовий і технологічний суверенітет держави, розширювати процеси індустріального відновлення всередині країни за рахунок активного макроекономічного управління, сфокусованого на створенні внутрішнього попиту, що має з часом усунути стратегію, зорієнтовану на експорт (с. 229). У той же час в дисертації стверджується що «впровадження в життя настанов Вашингтонського консенсусу «принесло Україні погіршення економічного стану» (с. 229). Це реальне протиріччя української незалежної держави залишається і на сьогодні. Слід наголосити, що відповідно до вимог «Вашингтонського консенсусу» Україна не має суверенного права мати свою національну промислову політику. Тому виникає питання: яким чином слід вирішити це протиріччя? На жаль в роботі немає пропозицій щодо вирішення цієї складної, разом із тим нагальної проблеми.

5. В дисертації стверджується, що вступ України до ЄС сприятиме більш ефективному використанню інтеграційного потенціалу за рахунок нарощування експорту високотехнологічної продукції. Таке твердження не ґрунтується на вивченні досвіду розподілу праці і активної участі зарубіжних транснаціональних корпорацій (ТНК) у формуванні інвестиційного середовища в нових центрально-європейських країнах-членах ЄС. Ці країни стали нетто-імпортерами капіталу. Іноземний капітал домінує у всіх основних галузях міжнародної спеціалізації цих країн, сформувавши у них модель «залежного» капіталізму.

Загалом висловлені зауваження і побажання мають дискусійний характер та не применшують загальної високої оцінки щодо виконаної Радзівською С.О. дисертаційної роботи, її теоретичної і практичної значущості.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Радзівєвської Світлани Олександрівни «Державне регулювання розвитку інтеграційного потенціалу України», подана на здобуття ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 «Економіка та управління національним господарством» є завершеним і цілісним науковим дослідженням, що виконане на актуальну тему, зроблені висновки мають практичне значення, а представлені у дисертації наукові положення, рекомендації та пропозиції є обґрунтованими і розв'язують важливе наукове завдання щодо підвищення ефективності державного регулювання розвитку стратегічних пріоритетів підвищення ефективності інтеграційного потенціалу країни в умовах повосної відбудови України.

За своєю актуальністю, науково-теоретичним рівнем, новизною постановки та розв'язання проблем, а також практичним значенням робота відповідає вимогам МОН України та «Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук» затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2022 р. № 1197, а її авторка – Радзівєвська Світлана Олександрівна заслуговує на присудження наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.03 – економіка та управління національним господарством.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
член-кореспондент НАН України,
завідувач кафедрою загальної економічної
теорії та економічної політики
Одеського національного
економічного університету

Михайло ЗВЕРЯКОВ

Одеський національний
економічний університет

ВІРНО

Підпис

20__р.